

TEORIE CORPORATE GOVERNANCE V MANAŽERSKÉM ÚČETNICTVÍ – VYMEZENÍ PROBLÉMU¹

Corporate governance theory in management accounting – defining the research area

Ondřej Matyáš

Úvod

Téma corporate governance k sobě v posledních patnácti letech přitáhlo pozornost velké části odborné veřejnosti, akademiků, auditorů, investorů, top-managerů i státní správy.

V Čechách je problematika corporate governance vnímána zejména jako téma z oblasti finančního účetnictví. Tato skutečnost je pochopitelná: mechanismy corporate governance jsou předmětem pozornosti ze strany auditorů, výborů pro audit, samotných investorů, popřípadě i úvěrujících institucí. Stávají se nutnou součástí informací vykazovaných v rámci finančního účetnictví firmy.

Tím, kdo požaduje implementaci corporate governance, je v našem prostředí nejčastěji auditor, a proto se toto téma objevuje hlavně v odborných časopisech věnovaných auditu a finančnímu účetnictví, neboť je zde stále ještě relativně nové a postupně se etabluje. Skutečnost, že corporate governance je problematika, která zajímá především investory (a tudíž i auditory), pak určuje pohled top-managementu na tuto oblast řízení.

Corporate governance je primárně vnímána jako soubor mechanismů, které mají zajistit správné fungování vrcholových orgánů společnosti tak, aby bylo minimalizováno riziko podvodného jednání ze strany top-managementu spočívající zejména v úmyslném zkreslování účetních výkazů.

Ve světovém kontextu je ovšem zdůrazňována i makroekonomická funkce corporate governance. Zejména investoři, a s nimi pak orgány dozoru nad finančními trhy a zprostředkovaně i státní správa, si totiž dobře uvědomují, nakolik je toto téma důležité nejen pro zdraví a úspěch jednotlivých firem, ale zejména celé ekonomiky.

Corporate governance v sobě zahrnuje mnoho různých problémů a jevů souvisejících s „dobrou správou“ a zdravím firem. Ve své podstatě tak nepředstavuje pouze finančně-účetní téma; vztahují se k němu i ostatní ekonomické disciplíny, ze svého úhlu pohledu jej zpracovávají a určují mu tak místo v rámci svých teorií. Platí to jak pro management (na poli sociálních, psychologických a politických mechanismů corporate governance), tak pro finance a finanční řízení (teorie zastoupení a problematika vztahu principál-agent), a v neposlední řadě i pro manažerské účetnictví.

Corporate governance je termín opravdu interdisciplinární, a mnohost jeho interpretací to jen dokresluje. Ostatně rozmanitost toho, co si kdo pod tímto pojmem představuje, se odráží právě v obtížné uchopitelnosti tohoto pojmu. Lze jej vnímat z pohledu legislativního, z pohledu finančního a manažerského účetnictví i z pohledu teorie organizace a řízení. A ani v rámci těchto jednotlivých disciplín není zacházení s tímto pojmem zcela jednotné.

Vymezení termínu corporate governance

Pro začátek vyjděme z definice OECD: „Corporate governance je systém, pomocí kterého jsou podniky řízeny a kontrolovány. Corporate governance vymezuje rozdělení práv a odpovědnosti jednotlivých účastníků společnosti, jako jsou správní nebo dozorčí rada, manažeři, akcionáři a

¹ Tento článek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru "Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska" registrační číslo MŠMT, RP 6138439903, a výzkumného projektu „Využití nástrojů a metod manažerského účetnictví v rámci Corporate Governance“, GA ČR 402/07/0153

ostatní zainteresované subjekty, a specifikuje pravidla a postupy při rozhodování o záležitostech společnosti.“ (OECD, 1999).

V rámci OECD se tedy pohybujeme na vrcholové úrovni řízení společnosti, tam, kde se protínají zájmy vlastníků, investorů a vrcholových orgánů firmy. I zde je však zjevné, že má-li být corporate governance systém, „pomocí kterého jsou podniky řízeny a kontrolovány“, jedná se o poměrně široký, takřka univerzální záběr uvažovaného systému.

Zaměření corporate governance na efektivní systém správy a řízení podniku potvrzují i další definice praktiků (zejména investorů), které pojímají corporate governance jako „oblast ekonomie, která zkoumá, jakým způsobem zajistit efektivní řízení firmy, a to s využitím různých mechanismů jako jsou smlouvy s manažery, organizační struktura firmy a legislativa“ (Mathiesen, 2005).

Corporate governance se rovněž dotýká měkkých faktorů řízení firmy, tj. firemní kultury a firemních hodnot, což akcentuje (dnes již bývalý) prezident Světové banky James Wolfensohn v rozhovoru pro Financial Times z 21.6.1999, tedy z doby, kdy OECD poprvé zveřejnila své Principles of Corporate Governance:

„Corporate governance se zaměřuje zejména na poctivost, čest, transparentnost a odpovědnost firem.“

Vymezení pojmu corporate governance tedy můžeme uzavřít s tím, že cílem corporate governance je mapovat postupy, jakými mohou poskytovatelé kapitálu zajistit, že získají výnosy ze svých investic (Shleifer & Vishny, 1997).

V užším pojetí se jedná o problematiku řízení firem na vrcholové úrovni, o formální zachycení a ukotvení vztahů mezi nejdůležitějšími zájmovými skupinami v rámci firmy, o vymezení odpovědnosti jednotlivých skupin či osob a o nastavení kontrolních mechanismů na této úrovni řízení. Cílem tohoto úsilí je přispět k podnikatelskému úspěchu firmy, a to hlavně posílením důvěry investorů ve firmu a ve firmou vykazované informace (Stanwick & Stanwick, 2005).

Toto pojetí lze pak dále rozšiřovat, respektive provazovat s dalšími oblastmi hospodářského života firmy, které se dotýkají systémů řízení a kontroly firmy, jakož i důvěryhodnosti a férového jednání firmy, neboť to vše v součtu ovlivňuje úroveň corporate governance a tím i vnímanou hodnotu firmy.

Koncept corporate governance je tak možné chápat jako další krok v postupném zdokonalování řízení firmy, a to zejména ve vztahu investor-manažer. Z pohledu investora se totiž dále rozšiřuje informační základna, s jejímž využitím může činit svá rozhodnutí. Implementované standardy a kodexy corporate governance mu zaručují vyšší míru jistoty i bohatší strukturu informací vykazovaných firmou.

Implementace systému corporate governance přitom představuje nejen pokus zmírnit principiální problém zastoupení vlastníka manažerem, ale zároveň je i příspěvkem do diskuse mezi příznivci shareholder a stakeholder teorie. Změny v řízení firem prováděné v souvislosti s implementací standardů corporate governance by měly explicitně formulovat zájmy, postavení a vzájemné vztahy jednotlivých skupin, které se účastní hospodářského života firmy a jejichž vzájemná součinnost úspěch firmy tvoří, a tak rozšířit jinak poněkud úzký až zjednodušující pohled shareholder teorie (Wieland, 2005).

Corporate governance ve vztahu k manažerskému účetnictví

Je obtížné jednoznačně a vyčerpávajícím způsobem definovat všechny oblasti řízení, kterých se mechanismy corporate governance dotýkají. Abychom však mohli provést analýzu průniků mezi corporate governance a manažerským účetnictvím, můžeme vyjít z následujícího pracovního vymezení.

Oblasti zájmu corporate governance:

- vlastnická štruktúra firem
- kapitálová štruktúra firem
- mechanizmy na ochranu veľiteľů
- národné a medzinárodné legislatíva; zákony, smernice a nařizení, ktoré tvorí právny prostredí podniku; podnikové stanovky
- získavánie a zveřejňovánie informácií pro investory a ostatní zájmové skupiny
- právomoci a zodpovednosti vrcholových řídících orgánů (představenstvo a dozorčí rada, resp. správny rada a vrcholový management) a kontrolní mechanizmy na vrcholové úrovni řízení
- vzájemné vztahy mezi vrcholovým vedením, vlastníky, veľiteli a ostatními zájmovými skupinami (konflikty zájmů, vztah firmy k jejímu podnikatelskému okolí)
- strategické směřovánie podniku; dlouhodobé plánovánie a rozpočtovánie
- motivační systém pro management; systém měření výkonnosti, hodnocení a odměňovánie manažerů

Už jenom z prostého výčtu oblastí, s nimiž se corporate governance musí vypořádat, je zřejmé, nakolik je tento koncept interdisciplinární a proč je neustále rozširován. Problémy, které corporate governance řeší, jsou totiž v rámci hospodářského života firmy mezi sebou natolik provázány, že prakticky neexistuje hranice, u které by bylo lze se v úvahách a úsilí o „dobrou správu“ společnosti zastavit.

Toto neustále rozširování lze doložit i tím, nakolik je corporate governance diskutováno i ve vědeckých časopisech, které s financemi, finančním účetnictvím či finančním řízením nemají mnoho společného – jenom namátkou: Academy of Management Review, Business Ethics Quarterly, Human Relations, Strategic Management Journal.

Ačkoli časopisy, které zde byly zmíněny, patří k prestižním titulům v oblasti managementu, a ačkoli je snahou tohoto článku uchopit corporate governance z maximálně interdisciplinárního hlediska, budeme se nadále soustředit nikoli na průnik corporate governance a managementu, resp. obecné teorie řízení, ale na průnik corporate governance a manažerského účetnictví, a to z následujícího důvodu.

Vymezit pojem management je přinejmenším stejně nesnadné jako v případě termínu corporate governance. Lze jej ale poměrně uspokojivě definovat na základě funkcí, které management v podniku vykonává. Těmito funkcemi jsou (Vodáček, 2001):

- plánování
- organizování
- výběr, rozmístění a hodnocení spolupracovníků (personální práce)
- vedení spolupracovníků (leading)
- kontrola (controlling)

Přitom právě v posledně jmenované „kontrolní funkci“¹ se teorie řízení ponejvíc prolíná s corporate governance. Ovšem tato „kontrolní funkce“ je zároveň detailně rozpracovávána v manažerském účetnictví, ponejvíc v rámci konceptu tzv. manažerských řídících a kontrolních systémů

¹ „[K]ontrolní funkce“ je uvedena v uvozovkách úmyslně, neboť „kontrola“ je poněkud nedostatečný pokus převést do českého jazyka anglický termín „control“. Význam tohoto slova při převodu do českého jazyka by více odpovídal pomyslné směsi výrazů jako „ovládání“ či „vedení“, částečně až „řízení“, a to zejména na základě sledování (monitorování) a využití takto získaných informací.

(management control systems). Z tohoto dôvodu je tedy nezbytně nutné sledovat samostatnou linii prolínání corporate governance a managementu. Je možné oprávněně předpokládat, že drtivá většina možných poznatků a vyvození bude již obsažena v závěrech vzniklých na základě zkoumání vztahu corporate governance s teorií manažerských řídicích systémů (management control systems). Proto se také výzkumný projekt „Využití nástrojů a metod manažerského účetnictví v rámci Corporate Governance“, GA ČR 402/07/0153, bude v jedné své větvi zaměřovat na vztah corporate governance a teorie manažerských řídicích systémů (management control systems) jako jednoho ze slibných zdrojů inspirace, jakým způsobem mohou být nástroje a metody manažerského účetnictví využity ke zvýšení úrovně corporate governance ve firmách.

Abstrakt

Tento článek představuje úvodní část řešení výzkumného projektu zaměřeného na využití nástrojů a metod manažerského účetnictví v oblasti corporate governance. Článek mapuje oblasti corporate governance a obecné problematiky řízení firem (managementu), v kterých se tyto disciplíny prolínají, aby v rámci výzkumného projektu bylo následně možné rozpracovat nástroje a metody manažerského účetnictví (zahrnované zejména pod koncept tzv. manažerských řídicích systémů; management control systems), které přispívají ke kvalitnějšímu řízení firmy v těch jejích oblastech, které jsou standardně pod pojem corporate governance zahrnovány.

Klíčová slova: corporate governance, manažerské účetnictví, manažerské řídicí systémy

Summary

The aim of the paper is to present the introduction remarks on corporate governance research project focused on employment of management accounting tools and procedures, i.e. the possible contribution of the concept of management control systems to owners' protection, preventing the company's management from taking improper decisions.

Key words: corporate governance, management accounting, management control systems

JEL klasifikácia: M41

Literatúra

- [1] Anthony , Robert N. – Govindarjan, Vijay (2003): Management Control Systems. 11th edition. New York: McGraw-Hill, 2003
- [2] Mathiesen, Henrik (2005): What is corporate governance? On-line, ed. Mathiesen, Henrik, AcadData, Copenhagen, c2005, poslední verze neuvedena, citováno 19. srpna 2005, <http://www.encycogov.com/WhatIsGorpGov.asp>
- [3] OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) (1999): Principles of Corporate Governance. Paris: OECD, 1999
- [4] Shleifer, Andrei – Vishny, Robert W. (1997): A survey of corporate governance. Journal of Finance, 1997, vol. 52, 2, 737-783
- [5] Stanwick, Peter A. – Stanwick, Sarah D. (2005): Managing Stakeholders Interests in Turbulent Times: A Study of Corporate Governance of Canadian Firms. Journal of American Academy of Business, 2005, vol. 7, 1, 42-52
- [6] Vodáček, Leo (2001): Management – teorie a praxe v informační společnosti. Praha: Management Press, 2001
- [7] Wieland, Josef (2005): Corporate Governance, Values Management, and Standards: A European Perspective. Business & Society, 2005, vol. 44, 1, 74 – 93

Kontakt

Ondřej Matyáš, Ing., Katedra manažerského účetnictví, FFÚ VŠE v Praze, Nám W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, tel.: +420 22409 5150, omatyas@vse.cz